

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЕТАПУ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В статті розглянуто сутність та особливості регіоналізації. Встановлено, що формування регіональних міждержавних економічних угруповань є характерною ознакою сучасного етапу глобалізації світової економіки. Процеси глобалізації світової економіки диктуються умовами міжнародної конкуренції, що змушує економічних суб'єктів шукати найкращі форми організації виробництва й торгівлі. Ключові слова: регіоналізація, глобалізація, світова економіка, міжнародна конкуренція, міждержавні економічні угруповання.

В статье рассмотрены сущность и особенности регионализации, установлено, что формирование региональных межгосударственных экономических группировок является характерным признаком современного этапа глобализации мировой экономики. Процессы глобализации мировой экономики диктуются условиями международной конкуренции, которые вынуждают экономических субъектов искать лучшие формы организации производства и торговли. Ключевые слова: регионализация, глобализация, мировая экономика, международная конкуренция, межгосударственные экономические группировки.

The article deals with the nature and features of regionalization. It is found that the formation of regional international economic alliances is an essential feature of the present stage of economic globalization. Economic globalization is dictated by conditions of international competition, forcing economic agents to seek better forms of production and trade. Key words: regionalization, globalization, global economy, international competition, international economic alliances.

Постановка проблеми. Регіоналізація, або регіоналізм, - досить цікаве й разом з тим украй складне явище, що має безліч різних аспектів, не дивно тому, що універсального його визначення не існує. Очевидно, що необхідно проводити межу між регіоналізмом як зовнішньополітичним курсом або навіть сукупністю політичних курсів, регіоналізмом як ідеологією державного втручання й регіоналізмом як економіко-політичним співробітництвом держав, утворюючих у такий спосіб регіональні союзи або угруповання. Починаючи з 1970- х рр. регіоналізм сприймається і як політико-соціальний рух регіонів, спрямований на розширення їх прав в області політики, економіки й культури. У цьому випадку втіленням регіоналізму виступає децентралізація як передача компетенцій, насамперед економічних, з національного рівня на рівень регіональний. Існує й ще один підхід до регіоналізму, який можна трактувати як "пасивний": регіоналізм як багатство регіональних ландшафтів, різноманітна політична культура й життя регіонів. "Активний" регіоналізм спрямований на практичне використання тих можливостей і переваг, які впливають із територіального розподілу сучасних суспільств, будь то на наднаціональному або субрегіональному рівні. Більше того, регіоналізм створює умови для більш раціонального перерозподілу владних компетенцій і виробничих ресурсів серед різних регіонів і груп населення.

Враховуючи сучасні тенденції розвитку процесів глобалізації цікаво дослідити як же змінюються особливості та специфіка регіоналізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням процесів регіоналізації як на рівні національних економік, так і на світовому рівні займається багато зарубіжних науковців, починаючи з відомих Хекшера та Оліна (40-і роки XX ст.) і закінчуючи сучасними М. Кітінгом, Я. Гордоном, М. Генденсом, У. Ваннопом, М. Сторпером тощо, які пропонують принципово нові підходи до регіональної теорії. Серед вітчизняних економістів, що досліджують регіональні аспекти глобалізації них процесів, відомі Б. Данилишин, Л. Черняк, Ю. Пахомов, О. Горська, В. Чужиков та інші [4,5].

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Очевидно, що до найбільш характерних рис сучасного світу належать інтернаціоналізація, інтеграція, регіоналізація й глобалізація, їх взаємозв'язок і взаємозалежність у часі й просторі. Сучасна світова економіка характеризується динамічними, інтенсивними, іноді стохастичними тенденціями розвитку, що об'єктивно тягне за собою зміни у різних сферах міжнародної діяльності. Необхідно знати в якому напрямі розвиватися регіонам, як формувати їхні стратегії розвитку з урахуванням змін на глобальному рівні.

Мета статті та виклад основного матеріалу. Дана стаття може розглядатися як спроба “заповнення прогалини” із вказаних питань. Завдання дослідження: на основі використання теоретичних напрацювань та аналізу фактичного перебігу міждержавних процесів у сучасному світовому господарстві показати вплив процесу регіоналізації на формування просторової структури світового господарства.

Своєчасний та постійний аналіз сучасного етапу розвитку регіоналізації дозволить більш повно оцінити сучасні інноваційно-інвестиційні процеси, процеси міграції капіталу та населення, перерозподілу ресурсів тощо.

У зв'язку з цим укажемо основні фактори регіоналізації в сучасному світі. До них відносяться:

- глобальні процеси. У цей час змінюється співвідношення між глобальними й регіональними складовими світового розвитку. Якщо раніше регіональні проблеми знаходилися в тіні глобальних процесів, то зараз регіоналізм виявляє усе більш помітний вплив на стан системи міжнародних економічних і політичних відносин;

- геополітичні фактори. Вони включають насамперед географічне положення геополітичного регіону, спектр наявних природних і кліматичних ресурсів і їх розміщення, інфраструктурні системи, історію регіону і т.д.;

- економічні фактори. Прикордонне економічне співробітництво відіграє важливу роль у зближенні як країн, так і регіонів, що лежать по обидві сторони кордону;

- культурно-релігійні фактори. У цьому значенні особливе значення має або культурно-релігійна спільність великого регіону, яка виявляється

додатковим засобом його консолідації, або близькість окремих регіонів країни релігійному світу, що лежить за її межами;

- криза традиційного інституту - інституту суверенної національної держави, яка застаріла й не відповідає більш сучасним реаліям. У випадку збереження існуючих нині тенденцій (дуже, щоправда, нескоро) традиційна національна держава зникне, поступивши місце, з одного боку, регіонам, а з іншого - наднаціональним інститутам.

Розглянемо поняття регіоналізації як якусь форму міждержавного інтегрування й простежимо генезис цього процесу, визначимо передумови, рушійні сили й специфіку сучасного етапу регіоналізації в контексті глобалізації світової економіки.

Спочатку інтернаціоналізація господарського життя торкалася сфери обігу й була пов'язана з виникненням міжнародної торгівлі, перетворенням її у світову. На сьогоднішній день провідні позиції в системі міжнародних економічних відносин (МЕВ) займає міжнародний рух капіталів, який виявляє стимулююча дія на світову торгівлю. Це реальна передумова переміщення центру ваги МЕВ в сферу виробництва й науково-технічної діяльності, що й означає перехід до міжнародної економічної інтеграції як до якісно нового етапу світогосподарських відносин - інтернаціоналізації господарському життя.

Економічні умови інтеграції виробництва й капіталу, що дійсно зближують економіку різних країн, заходять у суперечність із існуванням національних держав. Відбувається це тому, що потреби розвитку сучасних продуктивних сил переростають рамки окремих країн і вимагають переходу від національних до міждержавних і навіть наднаціональних форм економічного регулювання. Дане завдання країни намагаються врегулювати шляхом

міжнародної економічної інтеграції, яка покликано вирішити протиріччя між інтернаціоналізацією господарського життя, з одного боку, і вузькими рамками національних держав - з іншої. При цьому якщо інтернаціоналізація виробництва й капіталу носить загальний характер, то міжнародна інтеграція в силу гострих протиріч між країнами обмежується регіональними рамками.

Міжнародна економічна інтеграція (МЕІ) - це вищий ступінь інтернаціоналізації господарського життя, що характеризується найтіснішою координацією внутрішньої (у тому числі структурної, грошово-кредитної, енергетичної, транспортної, соціальної і т.д.) і зовнішньої економічної політики країн, що інтегруються, з елементами наднаціонального регулювання, зрощуванням національних ринків товарів, послуг, капіталів і робочої сили, формуванням цілісної соціально-економічної структури з єдиної валютно-фінансової й правовий системами.

У цей час такий рівень досяжний поки лише в найбільш розвинених регіонах світу й, отже, обмежений регіональними рамками. Регіональна економічна інтеграція формує передумови для поглиблення процесу

глобалізації світової економіки, будучи відправною точкою реального інтегрування країни й усього регіону у світову економіку.

Сучасний етап міждержавної економічної інтеграції визначається формулою відкритого регіоналізму. Ціль його полягає не в створенні й функціонуванні закритих торговельних союзів, а в розширенні сфери взаємної торгівлі, усуненні бар'єрів, що заважають вільному руху потоків капіталу, ресурсів і робочої сили. Йдеться про свободу кооперації не тільки в межах окремого інтеграційного союзу. Сутність принципу відкритого регіоналізму не обмежений поглибленням співробітництва в рамках існуючих регіональних і субрегіональних групувань. Він передбачає також і розширення взаємовигідного співробітництва між різними інтеграційними союзами.

Світовий досвід показує, що результати регіональної інтеграції тим ефективніше, чим вище й однорідніший рівень техніко-економічного й соціального розвитку країн-учасниць, чим більше подібності в їхніх економічних і геополітичних цілях та інтересах. Інтеграційні процеси розвиваються в цих умовах динамічніше, швидше досягається уніфікація економічних і правових норм, а також політичних умов взаємодії. До важливих умов ефективності інтеграційних процесів відносяться цивілізаційні фактори взаємопритягання країн і народів, а також необхідний ступінь взаємної довіри держав, що інтегруються. Практика регіональної економічної інтеграції в сучасному світі показує, що позитивний вплив на її динаміку справляє належність країн, що інтегруються, до тих самих або до порівнянних (схожих) типів цивілізацій, що створює основу для формування якісно нового єдиного не тільки економічного, але й гуманітарного простору в рамках регіонального співтовариства. Засобами стимулювання інтеграції є політико-правові форми за умови інтенсивної господарської взаємодії на мікрорівні.

Регіональна економічна інтеграція - основна складова й утворююча глобалізації, проте глобалізація не є механічною сумою інтеграційних процесів. На сучасному етапі глобалізація світової економіки й регіональна економічна інтеграція - поняття не ідентичні, хоча мають у своїй основі єдиний процес - інтернаціоналізацію господарського життя, вони відображають її нову якість. Останнім часом регіональна інтеграція розглядається в контексті глобалізації. Обидві ці головні тенденції розвитку сучасної світової економіки перебувають у складній, неоднозначній, суперечливій взаємодії. З одного боку, відзначається прискорений процес глобалізації економічної діяльності, з іншого боку - ріст регіональної й субрегіональної інтеграції.

Існує низка економічних і політичних чинників, що прискорюють інтеграційні регіональні процеси в якості відповідної захисної реакції держав на загострення конкуренції в умовах глобалізації. До них відносяться: відкриття економік багатьох країн; посилення економічної й фінансової залежності країн від світових кризових потрясінь; відсутність діючої

міжнародної системи регулювання й узгодження, що різняться за своїм змістом національно-державних інтересів різних країн; кінець "холодної війни"; силовий метод насадження америкоцентричної системи світоустрою й уніфікованих норм лібералізації економіки й міжнародних економічних відносин.

Спостерігається процес укрупнення регіональних економічних блоків і створення нових потужних інтеграційних союзів, які можна розглядати в якості колективних суб'єктів економічної глобалізації. Наприклад, Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА), що включає США, Канаду, Мексику, - регіон з величезною територією, економічним потенціалом і населенням в 370 млн. чол.; Південноамериканський загальний ринок МЕРКОСУР (Бразилія, Аргентина, Парагвай, Уругвай) - найбільш могутнє в Західній півкулі угруповання після НАФТА. З ініціативи США 34 держави Західної півкулі (за винятком Куби) планують створення Панамериканської зони вільної торгівлі з населенням 850 млн. чол. і обсягом ВВП в 9 трлн. дол. Головна інституціональна міждержавна структура в Азіатсько-тихоокеанському регіоні - Організація Азіатсько-тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) - поєднує 21 державу (у тому числі США, Японію, Росію, КНР), на які припадає 55% світового ВВП і 44% світової торгівлі. Важливо також підкреслити певну мобільність утворюючих інтеграційні союзи суб'єктів - держав, що найчастіше одночасно брали участь не в одному регіональному інтеграційному об'єднанні. Глобальна економіка фактично виявляється не тільки поділеною на міждержавні торгово-економічні блоки, що вступають у конкуренцію й прагнуть до укрупнення, але й перебуває в тісній взаємозалежності з регіональною економічною інтеграцією, оскільки залежно від того, як будуть організовані взаємодія інтеграційних союзів і колективне керування процесом транснаціоналізації, міжнародна інтеграція може або прискорити, або загальмувати процес глобалізації світової економіки.

Таким чином, розвиток сучасної світової економіки визначається двома головними тенденціями: прискорений процес глобалізації економічної діяльності й ріст регіональної й субрегіональної інтеграції. І хоча обидва ці феномена не нові для міжнародної економіки, в останні десятиліття сфера й хід цих процесів придбали ряд нових змістовних елементів, найважливішим з яких є "новий регіоналізм", який має ряд особливостей:

- регіональні угоди охоплюють усе зростаюче число країн, про що свідчать тенденції до розширення Європейського Союзу (ЄС) і поширення НАФТА на Латинську Америку. В Азії АТЕС уже включає 21 країну, і число бажаючих приєднатися до нього збільшується. Наступає, можна сказати, епоха "мегарегіоналізму";

- важливу роль в інтеграційних угодах відіграють тепер світові економічні центри, які раніше взагалі не брали участь у них, віддаючи перевагу глобалізму;

- сучасні регіональні об'єднання включають розвинені країни та країни, що розвиваються. Наприклад, НАФТА поєднує США, Канаду й Мексику, АТЕС - розвинені, нові індустріальні та країни, що розвиваються. ЄС до 2004 р. був більш однорідним, чим НАФТА й АТЕС, але й тут різноманітність збільшується по мірі розширення Союзу. Нова модель регіонального співробітництва відкриває можливість економічної інтеграції країн з великою диференціацією економік, з різними традиціями й моделями розвитку;

- як і колись, однією із цілей регіональних угод є заохочення торгівлі між їхніми учасниками, однак тепер вони надають усе більше значення зв'язкам з іншими регіонами. При чому характерно, що дотепер зміцнення зв'язків із зовнішнім світом не послаблювало, а підсилювало регіональну солідарність;

- регіоналізм ґрунтується переважно на відносинах між державами й охоплює всю економіку кожної країни - учасниці угоди. Останнім часом відбувається формування спільностей, які можна назвати "природними економічними зонами" (ПЕЗ). Прикладом може служити так званий Трикутник росту, що включає південь Малазії, Сінгапур і індонезійську провінцію Ріау. Хоча ПЕЗ утворюються з територій суміжних країн, вони не розраховані на інтеграцію економік цілих держав. Країни, що йдуть на створення таких зон, перебувають на різних рівнях економічного розвитку. Ціль, яку вони переслідують при цьому, - забезпечення експорту за межі регіону; єдиний критерій для участі - ефективне з'єднання факторів виробництва.

Однак найголовнішими атрибутами нового регіоналізму є розширений формат і відкритість для інших країн, а також прагнення до широких глобальних економічних взаємозв'язків. Регіоналізм концентрує й поєднує політичну й економічну могутність групи країн, які прагнуть підвищити свою конкурентоспроможність у глобальній економіці. Такий характер інтеграційних угруповань не загрожує світовій торгівлі й не ускладнює формування міжнародної системи вільної торгівлі.

Відкритий характер інтеграційних об'єднань різних країн покликано гарантувати ріст торговельного обміну й припливу закордонних інвестицій як у рамках союзу, так і поза ним, а в результаті - у глобальному масштабі.

Головне завдання інтеграційного регіоналізму полягає в створенні сприятливих умов для трансформації технологічно відсталих країн і зміцнення їх конкурентоспроможності, а також відкривати їм можливість інтеграції у світову економіку.

Країни, що розвиваються все більше прагнуть до регіональних об'єднань із розвиненими державами. Тому виникає питання: чи забезпечують такі форми інтеграції кращі умови для скорочення відставання країн, що розвиваються, чим об'єднання цих країн одна з одною? Процес скорочення відставання припускає, що об'єднання принесе більше вигід країнам, що розвиваються, чим розвиненим. Щодо цього, різні теоретичні

підходи припускають абсолютно протилежні результати. Неокласична теорія факторів виробництва передбачає процес конвергенції в тому регіоні, де здійснюється інтеграція. Згідно із цією теорією в індустріалізованих країнах, що брали участь в інтеграції, мають місце гранично низька рентабельність капіталу й гранично висока продуктивність праці. Відповідно реальна заробітна плата виявляється високою. Навпаки, менш розвинені країни - учасниці інтеграції характеризуються гранично високою рентабельністю капіталу, гранично низькою продуктивністю праці й низькою заробітною платою. У цих умовах динаміка факторів веде до стирання внутрішньорегіональних відмінностей у доходах. При цьому передбачається, що інституціональна стабільність не виявляє негативного впливу на мобільність факторів і еластичність цін, що, однак, буває рідко.

Розвиток промислових центрів перевершує новий регіоналізм із його об'єднанням промислово розвинених і країн, що розвиваються, також у силу того, що ймовірність поляризації як результату інтеграції виявляється меншою.

Необхідними загальними передумовами для виникнення економічних центрів є усунення перешкод на регіональному рівні й підтримка цього процесу відповідними політичними й економічними заходами. Якою може бути динаміка поділу праці, прямих іноземних інвестицій (ПІІ) й інтеграції в країнах цього регіону? Доцільно уявити її за допомогою моделі, яка зв'яже теорію виробничого циклу продукції з гіпотезою *flying geese*. Згідно з теорією виробничого циклу фактори будь-якого виробу змінюються в ході його "життєвого циклу". Тому що країни з різними рівнями розвитку мають різні виробничі фактори, вони мають порівняльні переваги у витратах виробництва тільки на певній стадії життєвого циклу відповідного продукту. Тому місце розташування виробництва будь-якого товару міняється в ході його життєвого циклу від більш розвиненої до менш розвиненої країни, і це пов'язано, насамперед з ПІІ.

У той час як гіпотеза відносно "життєвого циклу" продукту виходить із наявних виробничих факторів, гіпотеза *flying geese* постулює зміну виробничих факторів у процесі виробництва. Технології, імпортовані разом з ПІІ, поступово засвоюються приймаючою країною. Внаслідок цього змінюється її факторна оснащеність і рівень розвитку даної країни підвищується. Вона може тепер робити вироби на більш ранньому етапі їх "життєвого циклу", а виробництво стандартизованих виробів за допомогою ПІІ переводити в менш розвинені країни.

На перший погляд, ця гіпотеза, яка, по суті, є динамічною інтерпретацією теорії факторів виробництва, суперечить новітнім теоріям зовнішньої торгівлі. У випадку зростаючих масштабів торгівлі ці теорії дозволяють очікувати закріплення одного разу досягнутої конкурентної позиції для певних товарів. Це справедливо, однак тільки тоді, коли витрати на одиницю продукції постійно зменшуються, а якщо ні, то необхідна зміна набору виробів. Правда, менш розвинена країна, згідно із цією моделлю,

починає виробництво певних виробів лише тоді, коли країна вичерпала технологічний потенціал для їх поліпшення й перейшла до виробництва нових товарів. Для того щоб скоротити відставання, менш розвинена країна з виробництвом стандартизованих виробів повинна поступово розвинути самостійні технологічні потужності, які дозволять їй згодом добитися провідної позиції в технології.

На противагу стратегії однобічної лібералізації регіональна інтеграція вимагає від учасників такої політики, яка орієнтується на регіональний контекст і здійснюється з урахуванням синхронності (timing) і послідовності (sequencing) за умов узгодження своєї політики з політикою країни, що є потенційним промисловим центром у даному регіоні.

Зрощування торговельних і політичних інтересів у великих регіонах, куди входять і малі, і більші країни, під впливом територіально-економічних факторів приводить до створення центру, що складається з великих держав. На ці центри орієнтуються невеликі сусідні держави; при цьому великі держави утворюють одна з одною ієрархічну структуру. Так, ще наприкінці 50-х рр. у Європі склалися три групи країн. Першу групу утворюють Британські острови й північні держави, причому Великобританія як центральна країна (pivot country) є головним експортним ринком для інших країн. Друга група складається із шести країн, що входили спочатку в Європейське Співтовариство, а також Швейцарії й Австрії. У цій групі центром є Німеччина. Для інших країн, до яких належать Португалія, Іспанія, Греція, Югославія й Туреччина, характерною була однобічна залежність від країн другої групи, особливо - від Німеччини.

Подібні групи держав складаються й у Північній Америці, де США функціонують у якості центру стосовно Мексики й Канади. У Східній Азії з її більшими географічними розмірами утворення територіальних структур тільки починається. Але тут уже є зачатки утворення регіональних полюсів економічного росту, які можуть стати основою для виникнення таких же структур, як у Європі.

Потужна хвиля регіоналізації, що піднялася в 1980-і рр., була викликана ростом взаємозалежності економік різних країн, а також (як це видно на прикладі ЄС) посиленням конкуренції з боку Північної Америки й Азії. Ще більш важливим фактором було зниження ефективності Генеральної угоди з тарифів і торгівлі, що пов'язано із втратою США гегемонії у світовій економіці. Нині головна проблема полягає в тому, щоб зміцнення внутрішньорегіонального співробітництва й солідарності не привело до нового протистояння різних блоків на глобальному рівні.

Місцева солідарність зміцнюється у відповідь на зовнішню погрозу, яку створює глобалізація. Кооперація між державами підвищує їхню економічну безпеку, що сприяє росту ділової активності.

Розвиваючись паралельно й відбиваючи ситуацію, при якій держави прагнуть одержати абсолютний вииграш від участі у світовій економіці й відносні переваги в рамках регіональних угод, глобалізація й регіоналізація

проте ставлять перед економічною наукою низку питань. Відповіді на них можна згрупувати в три головні точки зору:

1) регіоналізм і глобалізація взаємозалежні. Регіоналізм може служити етапом на шляху до глобалізації;

2) регіоналізм є відповіддю на виклики глобалізації й може зменшити її витрати й негативні ефекти;

3) регіоналізм і глобалізація є процеси протилежні.

Як показує аналіз, регіоналізм і глобалізація взаємозалежні, коли зміцнюють конкурентоспроможність у рамках інтеграційних угруповань і між ними. Разом з тим регіоналізм можна спостерігати як відповідь на глобалізацію, але й у такому випадку він прагне до використання макроекономічних сил, які є рушійним чинником глобалізації. Регіональні угоди дозволяють урядам держав зменшити вплив кланових інтересів і ухвалювати збалансовану політику у відношенні як до внутрішнього, так і до глобального ринку.

Формування регіональних міждержавних економічних угруповань, або так звана регіоналізація, є характерною ознакою сучасного етапу глобалізації світової економіки. У цей час майже всі країни світу беруть участь у тих або інших регіональних угрупованнях, які створюються для захисту інтересів вхідних у них держав, а країни, що не входять в інтеграційні угруповання, виявляються в менш вигідних умовах, беручи участь у глобальній конкуренції.

Висновки. Підводячи підсумок вищесказаному, хотілося б звернути увагу на те, що, незважаючи на переконливість тієї або іншої позиції, проблеми співвідношення глобалізації й регіоналізації у світовій економіці все-таки залишаються предметом багатьох дискусій. Одні думають, що глобалізація й регіоналізація перебувають у своєрідній комбінації й взаємно зміцнюють один одного. Згідно з іншими поглядами, обидва процеси перебувають у стані протиріччя, деякій суперечливій єдності, коли відбувається чергування односпрямованих і різноспрямованих явищ. Процеси глобалізації світової економіки диктуються переважно тим, що насамперед вимагає конкуренція, і приводять через діяльність економічних суб'єктів до пошуку найкращих форм організації виробництва й торгівлі. У свою чергу дії в рамках регіоналізму великою мірою відповідають потребам регіонального співробітництва, найчастіше не тільки економічного, але також політичного й суспільного.

На наш погляд, регіоналізація є необхідним етапом на досить тривалому шляху до реальної глобалізації світового господарства й відбиває протиріччя між поточними груповими й довгостроковими глобальними інтересами. Очевидно, XXI ст. буде мати одну важливу особливість - зростаючу роль регіонів як безпосередніх діючих осіб на світовій арені. Регіональний розвиток міняє свою парадигму. Конкуренція між регіонами буде усе більше й більше загострюватися й усе далі виходити за межі національного рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блій Г., Муллер Пітер. Географія: світи, регіони, концепти/ Пер. з англ.; Передмова та розділ “Україна” О. Шаблія [Текст]. – К.: Либідь, 2004. – 740 с.
2. Маруняк Є. О. Методичні підходи до економіко-географічного дослідження процесів глобалізації в контексті стратегії регіонального розвитку України// Український географічний журнал [Текст]. – 2004. – № 1. – С. 28–33.
3. Дітчук І.Л. Регіоналізація світогосподарського простору і просторова структура світового господарства наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Географія.-Тернопіль[Текст]. - 2005.- №2.
4. Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: Монографія [Текст]. – К.: КНЕУ, 2008. – 272 с.
5. Данилишин Б., Черняк Л., Горська О., Фащевський М. Продуктивні сили економічних районів України [Текст]. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2000. – 520 с.